

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 137 2016

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg
Göteborg: Lisbeth Larsson
Köpenhamn: Johnny Kondrup
Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius
München: Annegret Heitmann
Oslo: Elisabeth Oxfeldt
Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin
Tartu: Daniel Sävborg
Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal
Zürich: Klaus Müller-Wille
Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Jon Viklund (uppsatser) och Andreas Hedberg (recensioner)
Biträdande redaktör: Ljubica Miočević

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Svenska Akademien, Vetenskapsrådet och Sven och Dagmar Saléns Stiftelse

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2017 och för recensioner 1 september 2017. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–36–0

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2017

lig) kvinnlig emancipation. Lönnngrens fokusering på djuret i texten visar hur denna emancipatoriska potential också kan gälla för djur. Huvudkaraktärens rörelse mellan varg- och människoform kan sägas ifrågasätta vår grundläggande föreställning om en essentiell skillnad mellan människa och djur och därmed även människans hierarkiska överordning i förhållande till djuret. Transformationen innebär också att djuret tillskrivs agens, konstaterar Lönnngren. Med hjälp av Michel Foucaults kunskapskritiska begrepp "subjugated knowledges" påvisar hon att djurblivandet i den aktuella texten kan tolkas som ett uttalande om att djurs kunskap om och subjektiva upplevelser av tillvaron finns och kan skildras. Djuret som subjekt och aktör i tillvaron studeras också i läsningen av Dinesens "The Monkey". Där tidigare studier sedvanligt betraktat djuret, i det här fallet en apa, som en metaforisk skildring av huvudkaraktärens psykiska status och libido väljer Lönnngren istället att fokusera på dess faktiska handlingar och beteenden. Genom att relatera dessa till Jacques Derridas diskussion om fenomenet "gaze" och Karen Barads nymaterialistiska begrepp "agential realism" synliggör hon hur apan är en aktör i texten på såväl diskurs- som intrignivå och kan tillräknas subjektivitet och eget perspektiv på tillvaron.

Analyskapiteln innehåller många teoretiska perspektiv och kontextualiseringar, något inte minst den omfattande notapparaten vittnar om. Kanske hade stringensen i något fall vunnit på att renodla, men Lönnngrens överblick gör att det hela aldrig fastnar i refererande hänvisningar. Flyhänt för hon analyserna framåt och ställer pedagogiskt sina egna iakttagelser i relation till teoretiska sammanhang och tidigare forskning. En invändning kan dock göras mot det kontinuerliga och inte sällan ordagranna upprepadet av metodiska och teoretiska överväganden som redan redovisats i studiens inledande kapitel. Lönnngren har enligt egen utsago avsiktligt valt att göra detta för att möjliggöra läsningar av bokens enskilda kapitel självständigt. Man kan dock konstatera att det istället blir störande om man väljer att läsa boken som den monografi den faktiskt är. Här hade det förmodligen varit bättre att välja antingen eller istället för både och.

Som helhet är *Following the Animal* en välkommen och angelägen studie av flera skäl. Den ger en värdefull överblick över de teoretiska perspektiv som ofta återopnas inom fältet "animal studies". Den

ger också välkomna exempel på hur dessa konkret kan appliceras på litterära texter och metoddiskussionen kommer sannolikt bli värdefull för framtida studier på området. Jag vill också framhålla Lönnngrens egen beaktansvärda förhoppning om att den kunskap hennes studie visar vägen till i förlängningen skall leda till ett mer etiskt förhållnings-sätt mellan människor och djur. Att kritiskt granska maktförhållandet mellan människa och djur på samma sätt som vi för några decennier sedan gjorde rörande kön och etnicitet ger i förlängningen förutsättningar för att etablerade värdenormer och maktförhållanden omprövas, något som av många ses som en av våra mest aktuella samhällsfrågor.

Marie Öhman

Nordic Mythologies. Interpretations, Intersections, and Institutions. Red. Timothy R. Tangherlini. North Pinehurst Press. Berkeley & Los Angeles 2014.

Nordisk mytologi och litteratur intresserar forskare från åtskilliga discipliner. Huvudfrågor och metod är dock ofta olika, vilket inte sällan har lett till kulturkrockar när forskare från olika ämnen diskuterar samma material. Det centrala materialet har i dessa sammanhang varit norröna texter nedtecknade från cirka år 1200 och framåt. En ny och hårdare syn på källkritik i början av 1900-talet ledde till att historikers, arkeologers och religionsforskarens användning av de norröna källorna problematiserades, framför allt vad gäller dessa texters förmåga att förklara, belysa eller rekonstruera långt tidigare skeenden och trosföreställningar. Debatten påverkade grundligt ämnen som arkeologi och religionsvetenskap, där de norröna texterna blev alltmer sällsynta källor. Istället blev de norröna texterna nästan uteslutande en angelägenhet för litteraturforskare och filologer, som ofta valde att se texterna helt i den kontext där de tillkommit. Mytologiska texter nyttjas därvid inte längre för att rekonstruera förkristna föreställningar utan analyseras som litteratur. Sagorna anses bättre kunna användas för att förstå den tid i vilken de skrivits än den långt tidigare period de skildrade och ses gärna som ett slags inlägg i samtidsdebatten. De bevarade texterna ses företrädesvis som de enda möjliga att analysera, och man undviker helst att utifrån stora jämförelsematerial rekonstruera deras påstådda muntliga förhistoria.

Under de senaste decennierna har discipliner som arkeologi och religionsvetenskap alltmer börjat intressera sig för de norröna texterna igen. Dessutom har folkloristiken, som tidigare främst sysslat med uppteckningar och traditioner från 1800- och 1900-talen, alltmer börjat använda norröna texter och analysera dem i relation till det betydligt yngre materialet. Det har inneburit en renässans för långa perspektiv och för förnyat intresse för att rekonstruera fenomen bakom de befintliga texterna. Dessa tendenser är tydliga i volymen *Nordic Mythologies. Interpretations, Intersections, and Institutions*, utgiven av den amerikanske folkloristen Timothy Tangherlini. Här presenterar tretton forskare från skilda discipliner olika aspekter på fornnordiska traditioner och texter av allehanda slag. Perspektiven har stor spridning och pluralformen ”mythologies” understryker ytterligare den mångfald som odlas av författarna. Nedan skall ett urval av artiklarna kommenteras närmare.

Flera av artiklarna fokuserar på specifika litterära texter. En av dem är Joseph Harris ”Edda and Ballad. *Svipdagsmål* and the Uses of Poetic Afterlife”. Harris undersöker en av de yngsta dikter som kan betraktas som eddiska, den så kallade *Svipdagsmål*. Ingen dikt med detta namn eller denna omfattning återfinns i några handskrifter, utan såväl namnet som dikthelheten har skapats av 1800-talsforskaren Sophus Bugge, som förde samman de två dikterna *Grógaldr* och *Fjolsvinns-mål*, som bevarats i diverse handskrifter från 1600- och 1700-talen, under detta namn. Ingenting i handskrifterna antyder att vi har att göra med en enhetlig dikt, och *Grógaldr* och *Fjolsvinns-mål* återfinns oftast inte intill varandra i handskrifterna. Bugge hade emellertid goda skäl att koppla ihop dikterna: en i Sverige och Danmark bevarad ballad (tidigast nedtecknad 1583), *Ungen Svejdal*, berättar en sammanhängande historia som uppenbart är den vi återfinner i *Grógaldr* och *Fjolsvinns-mål* – men i balladen är det alltså ett och samma skeende, och åtskilliga obskyra passager i de två eddiska dikterna får också sin förklaring om balladen används som tolkningsram.

Samtliga senare forskare har gett Bugge rätt i att koppla samman *Grógaldr* och *Fjolsvinns-mål*, men hur sambandet ser ut mellan eddadikterna och balladen och hur man skall förklara uppstyckningen i två eddadikter har aldrig fått en tydlig lösning. Oftast har forskarna förenklat kraftigt och utan vidare antagit att *Svipdagsmål* varit direkt källa till balladen samt att uppdelningen i två dikter varit en ren

miss i den skriftliga överleveringen. De flesta forskare har dock inte ägnat frågan några tankar alls – *Svipdagsmål* hör till de minst undersökta eddiska dikterna och inkluderas inte ens i de nyare edda-utgåvorna.

Harris problematiserar det mesta av detta i sin artikel. I sitt sätt att lösa problemen lägger han sig långt ifrån den metod som varit självklar för de flesta forskare under de senaste decennierna, där bevarade skrivna texter jämförs med andra skrivna texter och där man ogärna drar in förlorade muntliga versioner eller daterar texter betydligt tidigare än de bevarade handskrifterna. Men i Harris rekonstruktion har de bevarade texterna från 1500- och 1600-talen en flera hundra år lång förhistoria, och det är denna som intresserar honom. Det är komposition, tradering, omdiktning och spridningsmiljöer under medeltiden som han undersöker, medan handskrifternas tid inte upptar honom alls, detta trots att det inte finns minsta fragment från medeltiden av vare sig eddadikten eller balladen.

Harris tänker sig att det i 1200-talets Norge tillkom en muntlig **Svipdagssaga*. Denna var ett prosimetrum, alltså en blandning av vers och prosa, av ganska enkelt ”folkligt” slag. Det var detta muntliga verk som låg till grund för balladen om Ungen Svejdal, enligt Harris sannolikt diktad på 1300-talet. Men då, cirka 1300, hade den muntliga **Svipdagssaga* redan förts från Norge till Island och där omdiktats till ett betydligt mer sofistikerat och mindre ”folkligt” verk, starkt påverkat av eddadiktningen. Detta verk var fortfarande rent muntligt och fortfarande ett prosimetrum. De bevarade dikterna *Grógaldr* och *Fjolsvinns-mål* var delar av detta prosimetrum, vilket också bestod av prosa som skapade en ram och band ihop de olika delarna. Någon sammanhållen dikt med namnet *Svipdagsmål* tror Harris aldrig har existerat, och de två delarna av berättelsen bör ha skilts åt redan i den muntliga traderingen.

Harris anför en del analogier som stöd för sin rekonstruktion av det isländska prosimetret om *Svipdag*, främst den bevarade eddadikten *Helgakviða Hjörvarðssonar* som består av just versavsnitt med ibland långa sammanbindande prosapassager emellan, och uppgifter i en 1200-talssaga om framförandet av prosimetra som underhållning på ett isländskt bröllop på 1100-talet.

Ändå är det förstas fråga om rekonstruktioner som omfattar en mycket stor mängd icke belagda inslag, och man kan gissa att många av norrönforskningens traditionalister kommer att dra sig för att

fullt ut acceptera Harris slutsats. Samtidigt är det på många sätt befriande med en analys som åter vägar ge sig in i det okända och söka sig bakom de bevarade handskrifterna och deras texter. Och det är ingen tvekan om att Harris är helt övertygande när han argumenterar för att relationen mellan balladen och eddadikterna inte kan förklaras utan att vi postulerar förlorade muntliga mellanled.

Anders Andrén är professor i arkeologi och expert på svensk vikingatid och medeltid. I en av volymens artiklar, "Is It Possible to Date a Fornaldarsaga? The Case of *Star-Oddi's Dream*", tar han sig an en isländsk saga med syftet att datera den exakt och tolka den utifrån en historisk och arkeologisk kontext. Det är en av de minst kända islänningasagorna det handlar om, *Stjörnu-Odda draumr*. Det är bara sagans ramberättelse som klassificerar den som en islänningasaga. Huvudperson i denna är islänningen Stjörnu-Oddi, och tidigt i ramberättelsen somnar han och drömmer om en man som berättar en saga om äventyr i forntidens Götaland, alltså en så kallad fornaldarsaga; efter en tid flyter Stjörnu-Oddi samman med en av figurerna i sagan och i fortsättningen upplever Stjörnu-Oddi i drömmen att han själv är del av de götländska äventyren.

I Andrén's tolkning utspelar sig drömdelen av sagan på Gotland och han pekar ut ett antal historiska gestalter och händelser där under senare delen av 1300-talet och början av 1400-talet som direkta förebilder för sagans huvudpersoner och huvudhändelser. En viss domare Geirvid Lauk, död 1380, utpekas som förebild ("model", 179) för sagans hjälte kung Geirviðr. Vitaliebröderna, en grupp riddare som stödde den avsatte kung Albrekt av Mecklenburg och som under åren kring år 1400 gjorde sig kända för plundring och rov på Gotland, utpekas som förebilden (åter "model") för två våldsamma bärsärkar i sagan (180), vilkas besegrande är kung Geirviðr's mandomsprov och första hjälte-dåd. Sagans klimax är slaget vid Sildasund, där kung Geirviðr besegrar en anfallande vikingaflootta ledd av den gruvliga sköldmön Hléguðr. Här nöjer sig inte Andrén med att tala om en "model" utan hävdar att "the shield maiden Hlegunn must be identical with the Danish Queen Margarete" (181), som gjorde ett försök att erövra Gotland, men vars styrkor besegrades av Tyska Ordens trupper i strider vid Slite 1404. På grundval av dessa kopplingar menar Andrén att man för en gångs skull kan datera en saga nästan exakt. Då handskriften Vatnslyrna

som innehöll *Stjörnu-Odda draumr* brukar dateras till tiden kring år 1400 och då en av de verkliga händelser som Andrén anser att sagan bygger på ägde rum 1404 menar han sig kunna fastställa att sagan skrivits direkt för Vatnslyrna under de första åren av 1400-talet.

Från en litteraturvetenskaplig horisont är det lätt att se åtskilliga problem med Andrén's analys, hur mycket man än kan uppskatta hans tvärvetenskapliga angreppssätt på ett litterärt verk. Först skall noteras att själva utgångspunkten för Andrén's paralleller, kopplingen till Gotland, är allt annat än klar. Sagan förlägger händelserna till "Gautland", vilket är en välbelagd term för Götaland, vanligen Västergötland, i fornisländskan, medan Gotland däremot heter just "Gotland". Visst kan man tänka sig att en medeltida islänning blandade ihop de två ortnamnen, men Andrén diskuterar inte frågan alls, utan påstår utan vidare att sagans händelser äger rum på Gotland (173). Men mer problematiskt är att de likheter han utpekar mellan sagafigurer och historiska gestalter är så små. När det gäller bärsärkarna och Vitaliebröderna anför Andrén ingen annan beröringspunkt än skurkaktigheten, och skurkaktighet är trots allt inte något helt unikt i vare sig litteraturen eller historien. För sköldmön Hléguðr och unionsdrottningen Margareta ligger hela likheten i att en militär expedition initieras av en kvinna. För kung Geirviðr och domaren Geirvid Lauk kan ingen mer beröringspunkt än namnet nämnas; vi vet praktiskt taget ingenting om den historiske Geirvid Lauk. Att verkliga händelser och gestalter kan influera litteraturen är förstås obestridligt, men för att utpekade förebilder skall kunna övertyga måste de rimligen kunna förklara något som inte kan förklaras bättre på andra sätt. Men händelser som kamp mot ruskiga bärsärkar, strider med vikingaflottor och kvinnliga krigare är vanliga litterära motiv i sagorna, i synnerhet just i fornaldarsagorna och för övrigt påfallande ofta just i samband med Götaland. Det föreligger helt enkelt inget behov att förklara sådana motiv i just *Stjörnu-Odda draumr* på ett annat sätt än i andra sagor. Det är stereotypa litterära motiv det handlar om, och de dyker här upp just i den genre och den miljö där vi kan vänta dem.

Anders Andrén är en av vår tids främsta experter på det tidigmedeltida Norden och har med framgång använt tvärvetenskapliga infallsvinklar i undersökningar av fornnordisk religion och det förkristna Nordens relation till kontinental kultur. Men inför en litterär text som *Stjörnu-Odda*

draumr fungerar inte den tvärvetenskapliga metoden han odlar och han väger inte ens in tänkbara litterära förklaringar till de drag i texten han pekar ut; den historiska kontexten behärskar han men inte den litterära. Fallet visar tydligt på de påtagliga barriärer som verkligen finns för den som vill korsa disciplingränserna.

Även Lars Lönnroths bidrag i volymen, "From History to Myth. The Ingvar Stones and *Yngvars saga víðförla*" försöker läsa in hänvisningar till samtiden i en isländsk saga. Här handlar det om *Yngvars saga víðförla*, en av de få sagor som har en svensk som huvudperson. Sagan skildrar en äventyrlig och katastrofal expedition i österlet vid mitten av 1000-talet. Yngvarr och hans färd kan bekräftas som historiska genom ett trettiotal runstenar från 1000-talets mitt, men sagan, som är författad vid 1100-talets slut av munken Oddr Snorrason (eller återgår på ett verk av honom), skildrar främst äventyr med drakar, jättar och märkliga händelser på platser med exotiska eller lärt klingande namn.

Lönnroths artikel är spretig och tar upp en mängd trådar kring *Yngvars saga* och den historiske Yngvarrs härtåg. En huvudlinje är att peka ut några berättarmönster och mytiska traditioner i sagan som gör den till en så säregen blandning av historia, myt, folklore och lärdom. Han noterar som många före honom likheter med lärd latinlitteratur (106 f., 109) och anser sig även ha funnit en hittills obeaktad parallell med en episod om Harald hårdråde hos Adam av Bremen (110). Lönnroths beskrivning här är huvudsakligen både nyanserad och rimlig, låt vara att hans sällan når ut över det som står i vanliga översikter och kommentarer till sagan.

Den andra huvudlinjen utgörs av ett försök "to explain why this saga was written" (101). Här fokuserar Lönnroth på en episod vid sagans slut, där drottning Silkisif betecknar den döde Yngvarr som ett helgon och vill viga en nybyggd kyrka till honom, trots att inga mirakel skett i anslutning till honom. Lönnroth anser att sagans biskop blir övertygad av drottningens ord och att Oddr Snorrasons syfte med hela verket skall förstås med utgångspunkt i denna episod. Lönnroth hävdar att Oddr driver tesen att världsliga furstar kunde anses som heliga män och att detta skall sättas in i den samtida konflikten om makten över kyrkan. På internationell nivå i denna konflikt stod påven och världsliga furstar mot varandra, på Island biskoparna och vissa hövdingar. Till dessa hövdingar hörde bland

andra Gizurr Hallsson och Jón Loptsson, med vilka Oddr Snorrason enligt sagan själv korresponderade. Lönnroth utser de två – utan någon förankring i texten – till Oddrs uppdragsgivare vad gäller sagans tillkomst (105), och på denna grund drar han slutsatsen att *Yngvars saga* hade det didaktiska och politiska syftet att stödja deras kamp genom att visa hur världsliga ledare också kunde vara heliga män (107 f., 111). Att tillskriva litterära verks tillkomst ett specifikt samtidspolitiskt syfte är alltid vanskligt och innebär i regel en risk för förenkling och reduktionism. Samtidigt är det förstås spännande att sätta in ett verk i den ideologiska och politiska samtidskontexten. Men tolkningen är på ingen punkt ny. Dietrich Hofmann tolkade redan i ett arbete från 1981 episoden om kyrkvigningen på alldeles samma sätt som Lönnroth 33 år senare; redan Hofmann satte in tanken att den världslige ledaren Yngvarr kunde ses som en helig man, trots avsaknaden av mirakel, i samtidsdebatten om makten över kyrkan och betonade redan han betydelsen av omnämmandet av Jón Loptsson och Gizurr Hallsson i detta sammanhang ("Die *Yngvars saga víðförla* und Oddr munkr inn fróði", *Speculum Norroenum. Norse studies in memory of Gabriel Turville-Petre*, utg. Ursula Dronke, s. 219 f.). Lönnroth nämner Hofmanns artikel, men det framgår på intet vis att hela tolkningen, inklusive betydelsen av de omnämnda hövdingarna, är övertagna från Hofmann. Ännu mindre framgår att tolkningen snarast är standardbilden i de senaste decenniernas norrönforskning; i en spridd forskningsöversikt från år 2000 skriver till exempel Margaret Cormack som en självklarhet att *Yngvars saga* är författad "as an apology for a missionary king who had performed no miracles" och gör samma koppling som Hofmann och senare Lönnroth till konflikten om makten över kyrkan (*Old Icelandic Literature and Society*, utg. Margaret Clunies Ross, Cambridge 2000, 308). Lönnroth nämner inte detta arbete. Inte heller diskuterar han det faktum att tolkningen av den aktuella episoden har problematiserats i ett arbete från 2009. Carl Phelpstead har i "Adventure-Time in *Yngvars saga víðförla*" (i: *Fornaldarsagaerne. Myter og virkelighed*, red. Agneta Ney et al., 2009) argumenterat för att sagans ställningstagande för tanken på Yngvarrs helighet inte alls är entydig. Önskemålet att viga en kyrka till Yngvarr och beskrivningen av honom som helgon framförs i sagan av den nydöpta drottning Silkisif, som älskat Yngvarr, och förslaget avvisas i själva verket med teologiska argument av kyrkans repre-

sentant biskop Roðgeirr. När Silkisif ändå framhårdar med hänvisning till Yngvarrs kärlek till Gud viger biskopen kyrkan till ”alla helgon med namnet Yngvarr”, vilket, som Phelpstead påpekar, är ”much subtler and much more ambiguous” (340). Att som Lönnroth reservationslöst hävda att Silkisif ”convinces him [biskopen] that Yngvar is a holy man and that the church in Scythopolis should be named after him” (107) är en kraftig förenkling av sagans beskrivning. I detta ljus framstår knappast Lönnroths bild av Oddrs inställning till Yngvarrs helighet och av sagans huvudbudskap i detta hänseende som så klar som Lönnroth tror. I alla händelser är det beklagligt att han inte ens nämner Phelpsteads artikel, som ägnar utförligt utrymme åt just den episod i sagan han själv sätter i fokus.

Det finns åtskillig nöjsam läsning i Lönnroths artikel, men få av iakttagelserna och idéerna är nya, och man irriteras över hans njugga sätt att uppmärksamma föregångarna och över bristen på kännedom om den nyare forskning som bedrivits om den saga han behandlar. Till det irriterande hör också åtskilliga småfel, såsom att han blandar ihop kungasonen Anund Emundsson med hans farbror kung Anund Jakob (109), att han genomgående stavar namnet på såväl sagans utgivare Emil Olson som sagan själv fel.

I tolkningar av mytologiska berättelser om de fornnordiska gudarna syns den kanske tydligaste krocken mellan olika discipliner inom norrönforskningen. Medan religionshistorikerna använder mytologiska berättelser för att rekonstruera den förkristna nordiska religionen och centrala föreställningar inom denna tenderar litteraturforskarna att tolka sådana berättelser främst som litterära texter. Denna konflikt är underliggande i religionshistorikern Jens Peter Schjødts artikel ”New Perspectives on the Vanir Gods in pre-Christian Scandinavian Mythology and Religion”. Frågan i undersökningen är om ett gudasläkte, vaner, någonsin existerade i den förkristna föreställningsvärlden.

Snorri Sturluson nämner åtskilliga gånger, i olika verk, vanerna som ett särskilt gudasläkte som legat i krig med asarna men med tiden slöt fred med dem; som en del av fredsavtalet flyttade tre av vanerna, Njord och hans barn Frej och Freja, till asarna och upptogs bland dem. Bland religionshistoriker var länge den helt dominerande uppfattningen att idén om de två gudasläktena var en del av den förkristna föreställningsvärlden och att de två släktena delvis hade olika funktionsområden: vanerna kopplades

till fruktbarhet, till sexualitet och välstånd, medan asarna hade sin preliminära koppling till krig, magi och kungamakt. Många forskare tänkte sig också att de två gudasläktena ursprungligen dyrkats av olika etniska grupper. Men synsättet har också utmanats. En forskare som Rudolf Simek har påpekat att ordet vaner mycket sällan nämns i edda- och skaldediktning och att det när det nämns i flera fall gäller andra gudar än de tre som Snorri pekar ut som vaner; ”van” skulle i så fall enbart vara ett av flera poetiska ord för ”gud”. Slutsatsen hos åtskilliga litterärt inriktade forskare har blivit att hela tanken på vanerna som ett distinkt gudasläkte är Snorris uppfinning och något som helt saknar förkristen tradition. De tre utpekade vanerna Njord, Frej och Freja antas inte skilja sig funktionellt från övriga fornnordiska gudar. Vanerna blir då ett litterärt fenomen från 1200-talet i stället för en förkristen trosföreställning.

Här går Schjødt in och försvarar centrala delar av den traditionella religionshistoriska synen. Visserligen är han beredd att godta tanken på att kriget mellan gudasläktena kan vara Snorris uppfinning, liksom tanken på ett helt gudafolk med beteckningen vaner. Men han argumenterar med emfas för att en funktionell skillnad mellan de tre utpekade vanerna och de övriga gudarna ändå är förhållandevis: ”the three gods Njörðr, Freyr and Freyja do share some characteristics, namely [...] wealth, sexuality [incestuous or extremely exogamous], and abundance, characteristics which they do not share with the Aesir” (31). Schjødt accepterar alltså mycket av kritiken mot det traditionella synsättet, men det är ändå tydligt att han ser de norröna mytologiska texterna, inklusive Snorri, som viktiga källor till kunskap om förkristen nordisk religion. Det är ovisst om Schjødt lyckas övertyga mer hårdkokta litteraturvetare inom norrönforskningen, men det är ingen tvekan om att hans artikel vittnar om en öppenhet att ta till sig argumenten från andra discipliner och att han framstår som en av de mest konstruktiva av de disciplinöverskridande bidragsgivarna i volymen.

En av de mest markanta och intressanta tendenserna i de senaste årens norrönforskning är användandet av folkloristiska paralleller och metoder i studiet av sagatexterna. En representant för detta i den aktuella volymen är Terry Gunnells ”Magical Mooning and the Goatskin Twirl. Other Kinds of Female Magical Practices in Early Iceland”. Artikeln fokuserar på två specifika och ganska sällsynta

motiv i sagalitteraturen, men undersökningen har relevans för norrönforskningen och dess metoder överlag. Den "magical mooning" som titeln nämner är ett par beskrivningar av kvinnor som med sin bara ända i vädret går baklänges, tittande fram mellan sina ben och uppenbarligen utövande något slags magi. Gunnell noterar att ingen av sagapassagerna förklarar uppträdandet, men med hjälp av paralleller i andra sagor såväl som betydligt senare uppteckningar och internationell folkloristisk forskning försöker han förstå motivet. I hans tolkning har vi ingalunda med några rent litterära uppfindingar av kreativa sagaförfattare att göra, utan episoderna har bakgrund i muntlig tradition och utgör minnen av verkliga förkristna aktiviteter. Det är fullt möjligt att Gunnell har rätt här, och i varje fall är hans artikel uttryck för en vanlig tendens i nyare norrönforskning, där sagatexten i betydligt högre grad än tidigare ses som förmedlare av en genuint muntlig tradition som mycket väl kan gå tillbaka till den tid i vilken sagan utspelar sig. Detta innebär inte att tanken på sagans karaktär av litterärt konstverk måste överges. Däremot kan detta synsätt på ett fruktbart sätt kompletteras med tvärvetenskapliga perspektiv, och av dessa torde just det folkloristiska vara det som framför andra har framtiden för sig.

Sammanfattningsvis kan sägas att Timothy Tangherlinis volym ger en intressant provkarta på en mängd tendenser inom nyare norrönforskning. En tydlig tendens är den tvärvetenskapliga inriktningen. Flera av artiklarna belägger förvisso hur problematiskt disciplinöverskridandet kan vara i praktiken, men tillräckligt många visar också på konstruktiva nya vägar. Forskningen kring den norröna litteraturen är idag på många sätt olik den vi mött i de gängse översikterna från de senaste decennierna.

Daniel Sävborg

Henry Power, *Epic into Novel. Henry Fielding, Scriblerian Satire, and the Consumption of Classical Literature*. Oxford University Press. Oxford 2015.

Som huvudperson i 1800-talets realistiska romaner uppträder ibland en ung man med författardrömmar som förlorar sina illusioner vid mötet med den krassa litteraturmarknaden. Han heter Lucien de Rubempré i Balzacs *Les illusions perdues* och Ar-

vid Falk i Strindbergs *Röda rummet*. De högstämde idealen förhånas av cyniska affärsmän som inte efterfrågar mästerverk utan lättvindiga texter som kan säljas med profit. Falk erbjuder sina dikter till den mäktige förläggaren, som istället begär en novell innehållande reklam för ett obskyrt försäkringsbolag. Henry Power, verksam vid University of Exeter, visar i sin bok *Epic into Novel* att problematiken kring litteraturens kommersialisering i England aktualiseras redan i början av 1700-talet.

Underrubriken "Scriblerian Satire" syftar på texter från början av 1700-talet med den fiktiva figuren Martin Scriblerus som språkrör, skrivna av olika författare. Dessa träffades flera gånger under 1714 och presenterade samma år ett program, som formulerade de gemensamma åsikterna bakom skrivierna. Benämningen användes dock inte i samtiden utan är en "ex post facto construction".

Kännetecknande för dessa "scriblerianer" är deras antikdyrkan, som i synnerhet gäller de homeriska eposen. Argumenten formuleras i en apologetisk debattsituation där Homeros allt mer framställs som en tidsbunden diktare, inte längre mänsklighetens evige och aldrig ifrågasatte följeslagare. Samma motsättning kommer till uttryck i Frankrike, under benämningen "la querelle des anciens et des modernes". De engelska scriblerianerna tar med emfas parti för antikens epik, som i deras ögon alltmer trängs undan av det publikfriande och efemära. Termen "scribleriansk" infångar otvivelaktigt en specifik aspekt, men är fördens skull inte giltig för allt som de berörda författarna skrev.

Innan Power kommer till sin huvudperson Fielding ägnar han tre kapitel åt exponenter för "Scriblerian Satire". Han börjar med Swift, som menade att den litterära marknadens dagsaktuella produkter blir obrukbart avfall lika fort som färsk makrill i sommarvärmen. Desto varaktigare är det som Homeros skapat, "a writer capable of communicating his meaning across the centuries". Swifts berömda satir *A Tale of a Tub* är förvisso en kyrkohistorisk allegori, men Power framhåller att berättaren också parodieras som representant för en förkastlig modernitet. Innebörden är att samtidens vanvördiga kritik har tolkat Homeros diktning missvisande, liksom den döde faderns tre söner förvanskade det efterlämnade testamentets ursprungliga innebörd.

John Gay är mest känd som författaren till *The Beggar's Opera*, men här analyseras hans dikt "Trivia, or the Art of Walking the Streets of London" (1716). Med en tillspetsat allegoriserande tolkning